

Koncz Sándor

Kálvin magyar kutatója: Nagy Barna

Életútja

„Szinte örökségként szól hozzá is Isten szolgálatra hívó üzenete” – állapítja meg Victor Jánosról szóló tanulmányában Nagy Barna.¹ Megemlékezésünkben ugyanezt mondhatjuk róla, hiszen nagyszerű szelleme apai-anyai ágon egyaránt ároni lelkész-nemzedékek rétegeire épül. 1909. május 15-én született Sárospatakon, ahol édesapja, Nagy Béla (1877-1939) teológiai tanár volt. Masszív tehetségét iskolái bontakoztatják ki. 1919-27 között gimnazista a pataki kollégiumban. Az első világháborút követő nyomorúság „akció-gyermekként” rövid időre Hollandiába viszi. Felső gimnazista korában a *Sárospataki Ifjúsági Közönyben* jelennek meg írásai. Főként angolból, németből, franciából versfordításai, amelyek nyelvtelenségéről tesznek tanúságot.² Jeles érettségije után Patakon teológus. Itt és külföldön végzi tanulmányait. 1929 nyarán német nyelvtudását Grazban tökéletesíti. Az 1929-30. iskolai évet a franciaországi Montpellier-ben tölti, ahol Kálvinnal, Bergson filozófiájával, a szimbolo-fideizmus teológiájával foglalkozik. Miután 1931-ben jelesen leteszi az I. lelkészképesítő vizsgát, 1932-ben a svájci Zürich egyetemén hallgatja fél évig Brunner Emilt és Grisbach filozófiáját. 1933-ban jeles eredménnyel szerzi meg a lelkészi oklevelet. 1933-34-ben Barth Károly tanítványa a németországi Bonnban. Hazatérte után a gömör-tornai és zempléni egyházmegyékben: Tiszakarádön, Szinben, Újcsanáloson, Megyaszón, Sátoraljaújhelyben segédlelkész. Ez utóbbi helyen Kiss Ernő esperes mellett, akiről tanulságos megemlékezést ír.³ Közben, 1936-ban a Debreceni Egyetem Hittudományi Karán *summa cum laude* teológiai doktorrá avatják, a rendszeres teológia: dogmatika, etika, szimbolika (hitvallásismeret), vallástudományok tárgykörből.

1937-ben Sárospatakon, édesapja helyére, a szisztematika teológia tanárává választják, amelyet az igazgató tanács jegyzőkönyve úgy örökít meg, hogy „elismeri (...) tudományos felkészültségét, egyházi munkában való rátermettségét”, mivel „mindazokkal a feltételekkel rendelkezik, amelyek (...) a tanszékkal kapcsolatban fennállnak”. A jegyzőkönyv kitér Barth Károly ajánló soraira, amelyben „őt alaposan gondolkodó, a teológiai problémáknak önálló formát adó, tehetséges teológusnak minősíti, és aki az ő teológus fejlődése felől a legjobb reménységeket” táplálja. 1940-ben feleségül veszi a Hajdúböszörményből származó Bakóczi Juditot. 1941-ben Miskolcon lelkésszé szentelik.

Sorra jelennek meg írásai, tanulmányai, fordításai. 1943-ban a *Theologia Hungarica* címen megindítandó folyóirat körül előmunkálatokat végez. A háború alatt küzd annak embertelenségei ellen. Védi az akkori társadalom kivetettjeit: az üldözötteket. Mivel Sárospatak múltjának „függetlenségi szelleme” őt is rabul ejti, ezért sem ért egyet a német megszállással. A felszabadulás után, 1947-ben a Sárospataki Református Teológiai Akadémia dékánjává, 1948-ban a Kollégium közgazgatójává (rektorává) választják. A Tiszáninnen

Református Egyházkerületben, az ökumenikus bizottságban, az országos egyházban visel tisztségeket. 1947-ben a Zsinat jegyzője, 1948-ban a Zsinati Tanács tagja. Széleskörű bel- és külföldi működést fejt ki. Tudományos munkáján kívül számtalan építő szolgálatot végez. Mialatt számon tartja a legfrissebb teológiát és szellemi termékeket, a lelkész-továbbképzőkön, missziói, evangélicizációs alkalmakon, népfőiskolai, szabadművelődési tanfolyamokon, presbiteri konferenciákon, a sárospataki kollégium „Péntek Esték” elnevezésű, közkedvelt kulturális sorozatainak előadó, gyülekezetekben vendég-igehirdető, legációkba, szupplikációkba járó professzor. Előterjesztései, átfogó igazgatói jelentései, évnvítő és évszázad beszédei, egyéb „sűrített megnyilatkozásai” barátokat, rokonokat temető szolgálatát ünnepélyessé teszik az alkalmakat, és gondolkodó megállásra készítetnek a rohanó időben. Fáradhatatlanul képviseli a teológus nevelés reformját az országos teológiai tanári konferenciákon is, mivel „...a nyugati akadémikus tanítási rendszer nem tartható fenn tovább, helyébe a gyülekezetszerű szolgálatra nevelésnek kell lépnie s ennek keretében kell beilleszteni a teológiai tudomány szükséges ágait (...) Nem lehet szó öncélú tudományoskodásról, hanem csak szolgálatra nevelésről (...) éppen ez a gyülekezeti-missziói szolgálatra nevelődés hozza meg az igazi tudományos érdeklődés fokozódását”.⁴

Az államosítás után, 1952-ben az Egyetemes Konventhez kerül tudományos beosztásba. Hattagú családjával, Judit, Emese, András nevű gyermekeivel s nevelt fiával, Kovács Pállal (aki 1969-ben Uruguayban, Montevideóban lelképásztor) Budapestre költözik. 1954-ben, Victor János örökébe, budapesti teológiai tanárrá választják, amelynek irodalmi emlékét e teológiai akadémia jubileumi kötete őrzi.⁵ 1957-től a sárospataki református tudományos gyűjteményekben beosztott tudományos kutató, majd a zsinati iroda tudományos munkatársa. Mind hazai, mind határainkon túli területeken elmélyült tudományos tevékenységet folytat. Református egyházunktól kapott megbízásaiban, országos jelentőségű kiadványokban, magyar tudománypolitikánkban a legmagasabb tudományos színvonalon dolgozik.

A régi magyar irodalom területén szakreferenssé fejlődik. Bekapcsolódik a történelem-tudományi, irodalomtörténeti szaktanácsadás munkájába. A magyarországiakon kívül svájci, németországi, bécsi, varsói, krakkói könyvtárakban, levéltárakban kutat. Eddigi görög, latin, francia, német, angol, holland nyelvtudását lengyelre, olaszra egészíti ki. Nemzetközileg olyannyira elismert tudós lesz, hogy 1968-ban a zürichi egyetem díszdoktorátussal tünteti ki. 1969. szeptember 17-én Budapesten költözik el a földön élők sorából. Halála hirtelen következik be az Eötvös Kollégiumban, az irodalomtörténeti intézet munkaülésén, felszólítása alatt. Végakarata szerint Sárospatakon temetik el szülei sírjába, 1969. szeptember 27-én.

Ökumenizmusa

Az ökumenizmust Nagy Barna a keresztyénség időszerű kiigazításának tartja. Vele mindenekelőtt a térbeli távolságokat kell gondolatilag és fizikailag áthidalni. Ezt azzal is szolgálja, hogy 1943-ban több hetet tölt Svájcban és Bazelben, előadást tart. 1944-ben Sárospatakon a tanárok részére ökumenikus pedagógiai szemináriumot alakít, nevelési kérdések evangéliumi-egyházi szemléletére.

Ökumenikus képessége igazában a felszabadulás után bontakozik ki. 1946-ban a Tiszáninneni Református Egyházkerület ökumenikus bizottságában fejt ki tevékenységet. 1947-től a magyarországi ökumenikus bizottság titkáráként, később tanulmányi titkáráként dolgozik. Ebben az évben a Genf melletti Chateau de Bossey-ben nemzetközi ökumenikus szaktanfolyamon vesz részt, amelynek tárgya: a *Biblia* szociális és politikai üzenete

a jelenkor számára. Ezen tartott előadásának címe: *Az egyház felelőssége a világot a Biblia szerint*. Foglalkozik a reformáció és a nemzetközi rend problémakörével. A teológiai műveltséget és tudást – a széles szellemi horizont embereként – össze kívánja kapcsolni azzal a nemzetközi feladattal, amely az emberi tevékenység sokoldalúságát szakértői alaposságra építi. A nemzetközi-egyházi kitérő feltétele a szaktudás és az ökumenikus lelkiismeret. Terve: hazánkban egy kelet-európai ökumenikus intézet felállítását.⁶

1948-ban Amszterdamban, az Egyházak Világtanácsának alakuló gyűlésén a Magyarországi Református Egyház küldöttségének tagja. Ettől az időtől fogva az ökumenikus tanáccsal belső viszonyban áll. Halála után, 1969 októberében a genfi *Ökumenischer Pressedienst* úgy méltatja működését, mint aki különösen aktívan dolgozott az 1948-as amsterdami és később az 1954-es evanstoni nagygyűlések előkészítésében. A keresztény egység irányában a nyitott gondolkodási formákat keresi. Érdeklődik a korlátok áttörése, elvek és meggyőződések feladása nélkül. A célt a magasabb erkölcsi szintre vágyó és váró emberiség szolgálatában látja. Kritikai elmével azért kell átölelni a nemzeti, nemzetközi, egyházi élet mezőit, hogy az együttműködés szelleme érvényesülni tudjon abban, ahogyan a hazai vonatkozásokat világméretre állítjuk be.

Nagy Barna, mint nemzedékünk ökumenikus teológusa, ismételtelen felkeresi a svájci genfi, bázeli, zürichi, berni egyetemi centrumokat. Ez utóbbi helyen De Quervain utódjával őt szemelték ki, de ő hazánkat semmiképpen nem kívánja elhagyni. Mivel nincs elaprózódott szemlélete, de van lényeglátó szeme, nagyméretűségére jellemző módon vendégszolgálatokra hívják meg. Ezek közül kiemelkednek a Német Demokratikus Köztársaságban, 1967-ben, Wittenbergben a reformáció jubileumi ünnepein és 1968-ban a bázeli egyetemen tartott előadásai. Főleg svájci teológusokkal, ökumenikus szellemiségű személyiségekkel barátságot ápol. Halála megakadályozza abban, hogy az amerikai Princeton egyetemén tervbe vett előadásaira sor kerüljön. Ökumenikus szolgálatának szerves része remek tolmácsolási adománya; akik hallották, azoknak maradandó élmény, ahogyan Barth, Thurneysen, Lüthi, Hromádka, stb. beszédeit, prédikációit magyarországi körútjaikon fordította.

A reformátori teológia művelője

Tanulmányai során párját ritkító teológiai műveltségre tesz szert. A középkori kereszténység értékeit az egyetemes kereszténység kincseinek tartja, aminek bizonyágát is adja.⁷ A külföldi teológiai mozgalmak ismerője. A hossz- és keresztmetszetben látott teológiai mezőből mégis kiemelkedik a reformátori teológia, amely körül álláspontját kristályosítja. Mivel szereti az idézeteket, Böhlert hívja tanúul arra, amit kedvel. Ez pedig az, ami „nagyszerűen református módon történik”. Esményképe: „az Ige mintaszerű teológiája”, amelyben „a teológia nem öncélú tudományoskodás, hanem a tiszta igehirdetés szolgálata”. Középpontjában Jézus áll, mint „Deus manifestatus in carne”. Aki a Szentírás tanítványa, az az Ige teológusa. Mialatt az egyházra és a gyülekezetekre tekint, nemzedékünk teológiai útkeresésének jelentős személyiségévé válik. Ízig-vérig e korhoz tartozik, amelyben élünk. És korunk számára világosan és határozottan Isten Igéjét tartja jónak. Ha az egyház erre néz, a legfontosabb feladatra koncentrálna magát. Az összpontosításban a predestinációt párosítsuk a gondviselés-hittel és a teológiát úgy tartsuk egyházat szolgáló tudománynak, hogy benne mindent megelőző az exegetikai, az írásmagyarázati tevékenység. Esmélkedésének alapja: református konfesszionális. Gondja: az egyház épülése. A két legalkalmasabb eszközt ehhez Kálvinban és Barthban látja. Ezért tarthatjuk őt úgy számon, mint Kálvin-kutatót és Barth-szakértőt.

Kálvin kutatója

Nyomatásban Kálvin ismeretével és megismertetésével 1941-ben jelentkeznek. *Kálvin politikai teológiájának krisztológiai alapvetése* címen ír tanulmányt. A következő évben Kálvin II. zsoltárhoz készült kommentárját fordítja le.⁸ 1943-ban, Kálvin államtanáról Bázelen tartott előadására nemzetközileg is felfigyelnek. Ugyanebben az évben egy nagyobb lélegzetű munkát ad közre fordításban: Niesel Vilmos *Kálvin teológiája* című könyvét,⁹ majd *Kálvin kiadatlan prédikációiról* értekeznek, és lefordítja latinból Kálvin *Az Ige és a sákramentumokról szóló tan foglalata* című művét.¹⁰

Kálvin kommentárjainak magyar nyelven való további megjelentetését szíven viseli.¹¹ Ennek jelentős állomása az, hogy a *Református Egyházi Könyvtár* sorozatában, átdolgozásában, sajtó alá rendezésében, ahol szükséges – márpedig elég sok helyen az! – tőle származó teljesen új fordításban kinyomtatásra kerül a római és a héber levelek magyarázata.¹² Közben a Református Világszövetség megbízásából Kálvinnak az utóbbi évtizedekben előkerülő és eddig meg nem jelent művei közül első sorban a prédikációk kiadásán dolgozik, a *Supplementa Calviniana* elnevezésű új sorozat számára. E célból többször felkeresi Genfben a Reformáció-történeti Múzeumot és a Kálvin-könyvtár Társaság Gyűjteményét. Kálvin rövidítéseit megfejti. A nemegyszer szinte olvashatatlan kéziratokat olvasmányossá teszi. Az archaikus francia szövegeket modern nyelvi változatban közli. Haláláig dolgozik e munkán és nyomdakész állapotra el is készül vele. Megjegyezzük, hogy Kálvin svájci kutatásai közben alkalmat nyer arra, hogy a locarno-i egyházi üdülőben pihenjen.

A fentiek alapján érthető, ha Nagy Barnát úgy is nyilvánartják, mint Kálvin exegetikai munkásságának világviszonylatban jeles értőjét. Kálvint „a reformáció kiváltképpen való exegetájának, a legnagyobb írásmagyarázó reformátornak” mondja Nagy Barna.

Barth szakértője

Kálvin mellett „legnagyobb tanítójának” Barth Károlyt tartja. Ennek első jele: *A teológiai módszer problémája az u.n. dialektika teológiában* című doktori disszertációja.¹³ E teológia alapos ismerete a közvélemény előtt akkor lesz nyilvánvaló, amikor Barth 1936-ban először jár hazánkban. Nagy Barna oly hivatott szakértelemmel tolmácsolja, hogy erre a sajtó felfigyel. Azóta az *Igazság és Élet*, a *Sárospataki Református Lapok*, a *Református Egyház* című folyóiratokban folyamatosan ébren tartja Barth teológiai mondanivalóit.¹⁴ Barthról az 1968 decemberében bekövetkezett halála után, azon melegebben megírt cikkben emlékezik meg, a *Reformátusok Lapja* 1969. évi 1. számában.

Jellemzőnek tartjuk, hogy teológiai tanárságának első írása éppúgy egy prédikáció-fordítás Barhtól (*A vigasztalás igéje*), mint ahogyan az utolsó kinyomtatott dolgozata is meszterének nyelvünkre átültetett igehirdetése: *A szeretetben nincsen félelem*.¹⁵

A reformáció korának tudósa

Nagy Barnának a múlt iránti érzékét mutatja az, hogy a témákat a nem-históriai jellegű tanulmányaiban is történeti módon fogja fel. A Kálvinnal való intenzív foglalkozás és Barth teológiájának a reformációval gyökeresen rokonszenvező mivolta Nagy Barna történeti érdeklődését annyira a reformáció korának hazai területen és nemzetközi méretekben történő kutatása felé fordítja, hogy tudományos munkásságának ez jellegzetessége marad. Amint az ökumenikus fáradozásokban a térbeli, úgy a letűnt idők búvárlásában az időbeli távolságok legyőzése a törekvése. A múltat a jövő felé haladó mozgalmasságként ábrázolja.

Az általános értelmezésű protestantizmuson belül különösen a helvét irányzat érdekl. Itt is az a sokrétűség, ahogyan ez Kelet-Európában jelentkezik. A református hitvallások, Bullinger és Méliusz azok a pontok, ahol leginkább kristályosít és szinte gyémántokat csiszol. A Bartha Tibor által szerkesztett *Studia et Acta* eddigi kötetei, továbbá a többi hazai és idegen nyelvű e tárgyú publikációi fényt vetnek ez irányú munkálkodására.¹⁶

Munkássága nyomán a 16. század református egyház-, teológia-, dogma-, hitvallás-, irodalom- és könyvészet-története megelevenedik. A latinnak, „a régiek nemzetek feletti nyelvének”, „a szellem első eszperantójának” pompás ismerete segíti abban, hogy a szövegeket jól megértse, majd helyesen mérlegelje. Ez az első mérce, amit magának felállít. Utána feldolgozza a történeti előzményeket, megállapítja a szövegkritikai eredményeket. Tartalmi áttekintést ad. Értékel és jelentőséget méltat. Nagy bibliográfiával dolgozik. Forráskritikájára előbukkannak a nyomdász-történeti érdekességek, a helyesírási különbségek, a szövegváltoztatások és módosítások. Az adatok, adalékok gyűjtésében „óvatos, tapintatos, de határozott”. Éberséggel, villanó sasszemével keresi a kéziratok, nyomtatványok, töredékek lappangó rejtelmeit. A csoportosításokban, variánsokban „irányító és korrigáló szelleme” érvényesül. A sajátosságokat észreveszi, szereti, kiemeli, rendszerez. Megtanulja az archaikus nyelvet. Indítványozza, hogy a reformáció korabeli értékes írások „gondos szövegkiadás formájában (...) közkinccsé legyenek”. Figyelmeztet arra, hogy „a mai legfejlettebb technika eszközeivel igyekezzünk megóvni a pusztulástól régi, drága irodalmi értékeink minden morzsáját”. Szeretné, ha a jelen számára élő múlt egyházi traktatusokban építené gyülekezeteinket.

A reformáció századát, alkotásait, a Szentírás jelentőségéért, a teológia tisztaságáért folytatott küzdelmeket, a nagyszabású dogmatikai műveket, amelyek a pápizmus és antitrinitárizmus elleni kétfrontos harc dokumentumai is, nagyra becsüli. Figyeli azt a folyamatot, ahogyan a töröktől, tatár betörésektől nyüzött nép között a helvét irányzat: a keresztyén vallás református formája megszilárdul. Ennek kulturális jelentőségére felhívja a figyelmet: a *Heidelbergi Kátét* nézzük úgy, hogy „az az üdvösség útján való járásban segítségül legyen”, de azzal az értékeléssel is, hogy „a Káté és annak magyarázata (...) magával hozza a haladás és művelődés egyre előbbre törő szemléletét”. Éppen ezért „a Káté fordítás és magyarázás történelme a magyar irodalom- és művelődéstörténetnek is sajátos hosszsmetszeti szelete”.

Új dolgokat fedez fel s általuk – átfogó meglátással – friss, motiváló megvilágításba helyezi a tényeket. Magasra minősíti azt a szolgálatot, „melyet a lengyelországi nyomdászat a XVI. századi magyar könyv és irodalom ügyének tett”. Ez adja neki azt a gondolatot, hogy egy részben a reformációval párhuzamosan futó humanista-reneszánsz vonalat, amely Bolognától hazánkban, Erdélyen át a krakkói Wavelig húzódik, kutatni kezdje. E célból készül Olaszországba. Felmutatja, hogy a művelődés, nyelvészet, teológia és irodalom a 16. században egymással karöltve, áthatásban járnak.

Külön érzéke van az iránt, hogy tisztázatlan kérdéseket rendbe tegyen, amely által meglepő összefüggések derülnek ki. Ezért bízta rá egyházunk vezetősége a *Studia et Acta* III. kötetének munkálatait: *A reformáció helvét irányzatának kibontakozása és megszilárdulása Magyarországon. Források és dokumentumok*. Tervezetét még elkészíti és több tervére gondolva mondja: „15 évre való munkám van”.

Öröm, hogy hagyatékában nyomdakészen megtalálható Ecsedi Báthory István imádságos könyve. A más számára olvashatatlan szövegből átszellemülten olvasott látogatóinak

gyönyörű részleteket, amelyek azért nőttek hozzá hívő lelkületéhez, mert vallja, hogy „az imádságok tanítják legjobban alázatra az embert”.

Egyénisége

Egyéniségének íze, karaktere, jellege volt. Az ész mellett érzésvilága teljességével gondolkodott. Szókimondás és jóindulat jellemezték. Olvasottságát eredetisége színezte. Tudását anekdota és humor aranyozta. Fellépése határozott, értelme izzó. Jó kedve sugárzó, előadása sodró erejű emlékeket hagyott. „Jóságos megértéssel néz engem az Úr, így nézem én is diákjaimat és a velem együtt korlátokkal küzdő embert”, mondotta. Tanítványai sorsa mindig érdekelte s találkozásaiukkor így érdeklődött: „Cimbora, hol dicséred most az Istent?” Szenvédélyes teológusnak ismertük. Ízig-vérig dogmatikusnak. Még sem tarthatta senki „acélsisakos teológus militáns”-nak. Az évek multával az egykori jó sportoló gimnazista megérkezett önmagában a kedélyes horgászhoz, akit különösen az Ó-bodrog, a Felső-Tisza, a Dunakanyar, a Velencei-tó „kimeríthetetlenül” vonzottak. Egytől félt: a háborús tömegőrületről és világszakadástól. Egyet nem szeretett: a szellemi és lelki igénytelenséget. De a legkisebb törekvést is méltányolta és támogatta.

Halála után az egyik kolozsvári professzor ezt írta: „Nagy csillag hullott le a magyarnyelvű égboltozatról. Siratjuk őt”. Egyik tanítványa pedig ezt: „Csak szeretetbe mártott pennával tudok nyilatkozni róla”. Ő is így írt azokról, akik előtte „haza” mentek.¹⁷

Nagy Barna bízott az Úr ígéreteiben és akarata előtt meghajolt, amint erről az általa előre megfogalmazott gyászjelentésében olvashatunk. Gyakran ismételte egyik kedves zsoltárát: *Az Úrnak irgalmát örökké éneklek*. Zárjuk tehát emlékezete összefoglalását egy általa közölt idézettel: „Ne a terményt dicsérjük, hanem a Teremtőt, ne azt dicsérjük, aki plántál, ne azt, aki öntöz, hanem Istent, aki a növekedést adja. Nem a szolgálta, hanem az Úr dicséretét hirdetem”.¹⁸

(A tanulmányt, amely eredetileg a Theologiai Szemle 1969. évi 11-12. számában jelent meg, Kálvin János születésének 500. évfordulóján közöljük. A szövegen csak apró korrekciókat végeztünk, tehát a bibliográfia és a jegyzetapparátus a mai kutatók számára mindenképpen kiegészítésre szorul. A publikációval egyaránt tisztelgünk Kálvin János és a szellemiségét követő, meghatározóan jeles sárospataki tanár, a száz éve született Nagy Barna munkássága előtt, folytatva együtt az anyaggyűjtést a „sárospataki iskola” kutatáshoz. Az írás a Napút című folyóirat 2009. évi, „Kálvin 500” tematikus számában is megjelenik, a periodikák közötti együttműködés keretében, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, amelyért ezúton is köszönetet mondunk. A tanulmányt közlése: Koncz Gábor, e-mail: mka@mka.hu).

Függelék

Nagy Barna: Végrendelet

(Írtam Salzburg táján 1956. augusztus 8-án, hazafelé robogó vonaton.)

Pataki erdők illata
vonzott megint ma este.
Hegyóriások szirtfala
mögött is azt kereste
a multba furó szem s ideg:
a te hegyeid vonalát
mikor pillantja meg,
PATAK!
felejthetetlen városom.

De régen láttalak,
pedig mindig
magamban hordalak!

S most minden emlék és remény
vonatrobajjal kalapál.

A Salza zugó habjai
épp most morajlották felém,
amint a Bodrog szőkesége
árjában elmerültek:
Minden víz a Bodrogba tér
– torokfojtó könny és Duna,

szivárványos felhőteher,
tó, tenger s még a vizcsap is
Bodrogba foly, Bodrogba visz...
(Emlékszel-e, kicsi fiam,
alig eszmélő kis fejedben
a Bodrog és a víz fogalma
hogyan folyt egybe egykoron?)

Ugye, fiam,
ha majd elomlanék
a pesti flaszteron,
kórházi ágyon, bár akárhol –
hazaviszel, haza Patakra!?
Apám és anyám mellé temess!
Hadd várjak ott,
ott hadd várjak feltámadást:
egy földit még – az iskoláét,
s a másikat, az örököt –
a minden testekét.

Mondd hát velem a messzeségben
– játékaid közül az égre nézve:
Hiszem testünk feltámadását!

Jegyzetek

¹ Dr. Victor János, *a teológus = Református Egyház, VI. évf. 1954. 22. sz. 3-12. o.*

² Goethe, Heine, Rabindranath Tagore, *műfordítások = Sárospataki Ifjúsági Közlöny XLII, XLIV, XLV. évf. 126-127, 166-167, 86, 43-44. o.*

³ *Emlékezés Kiss Ernő esperesről, Sárospatak, 1939. 14. o.*

⁴ *A Sárospataki Ref. Főiskola évkönyvei, értesítői 1946-1949.*

⁵ *A történelmi kálvinizmus kora – A rendszeres teológiai tanszék – A Budapesti Református Teológiai Akadémia története 1855-1955, Budapest, 1955. 106-148, 175-178. o.*

⁶ *Az egyház és a nemzetközi újjáépítés = Sárospataki Református Lapok, 1944. 2-3, 5-6, 11. o.*

⁷ „Doctor mellifluus”. Gondolatok Clairvauxi Bernát egyháztanítói jelentőségéről = *Református Egyház*, V. évf. 1953. 24. sz. 11-18. o., VI. évf. 1954. 1. sz. 10-14. o.

⁸ Kálvin politikai teológiájának krisztológiai alapvetése = *Theologiai Szemle*, 1941. 12-30. o. – Kálvin János kommentárja a II. Zsoltárhoz (ford.) = *Sárospataki Református Lapok*, 1942. 143-144, 149-150, 196-197, 211. o., 1944. 15-16, 157-158, 172, 176. o.

⁹ Niesel Vilmos: Kálvin teológiája (ford.), Debrecen, 1943. 219 o.

¹⁰ Kálvin kiadatlan prédikációi = *Theologiai Szemle*, 1944. 100-102. o. Kálvin: Az ige és a sákramentumok szolgáltatásáról szóló tan foglalata (latinból ford.) = *Sárospataki Református Lapok*, 1947. 114-115. o.

¹¹ Kálvin kommentárjai magyar nyelven = *Református Egyház*, I. évf. 1949. 18. sz. 3-4. o.

¹² Kálvin János: A Római levél magyarázata (A fordítást átdolgozta és sajtó alá rendezte), Budapest, 1954. 324 o. = *Református Egyházi Könyvtár XXVI. köt.*; Kálvin János: A Zsidókhoz írt levél magyarázata. Függelék: 1. Három prédikáció Melkisédek történetéről. 2. A 110. zsoltár magyarázata (A fordítást átnézte, függelékkel ellátta) Budapest, 1965. 252 o. = *Református Egyházi Könyvtár, XXVII. köt.*

¹³ Nagy Barna: A teológiai módszer problémája az u.n. dialektika teológiában, Budapest, 1936. 225 o.

¹⁴ Könyvismertetés. Kiss Sándor: Barth küzdelme az evangéliumi szabadságért = *Igazság és Élet*, II. évf. 1936. 244. o.; Kérdések és feleletek. Barth Károly 1936. évi „magyarországi és erdélyi reformátusoknál” előadói körútján hangzottak el (ford.) = *Igazság és Élet* füzetei, 8. sz.; Barth Károly: Isten kegyelmi kiválasztása Debrecen. 1937. 35-53 o.; Barth Károly: Politikai teológiája = *Sárospataki Református Lapok*, 1938. 234-235, 239-241. o., 1939. 5-6 o.; Sárospatak így köszöntötte Barth Károlyt = *Sárospataki Református Lapok*, XLIII. évf. 1948. 3. o.; Mit tanultam Barth Károlytól? = *Református Egyház*, III. évf. 1951. 14-15. sz. 8-12. o.; Barth Egyházi Dogmatikájának tételei = *Református Egyház*, III. évf. 1951. 14-15. sz. 18-23. o.

¹⁵ Barth Károly: A vigasztalás igéje (ford.) = *Igazság és Élet*, III. évf. 1937. 131-138. o. A szeretetben nincsen félelem. Barth bázeli börtönben elhangzott prédikációjának fordítása = *Református Egyház*, XXI. évf. 1969. 43-45. o.

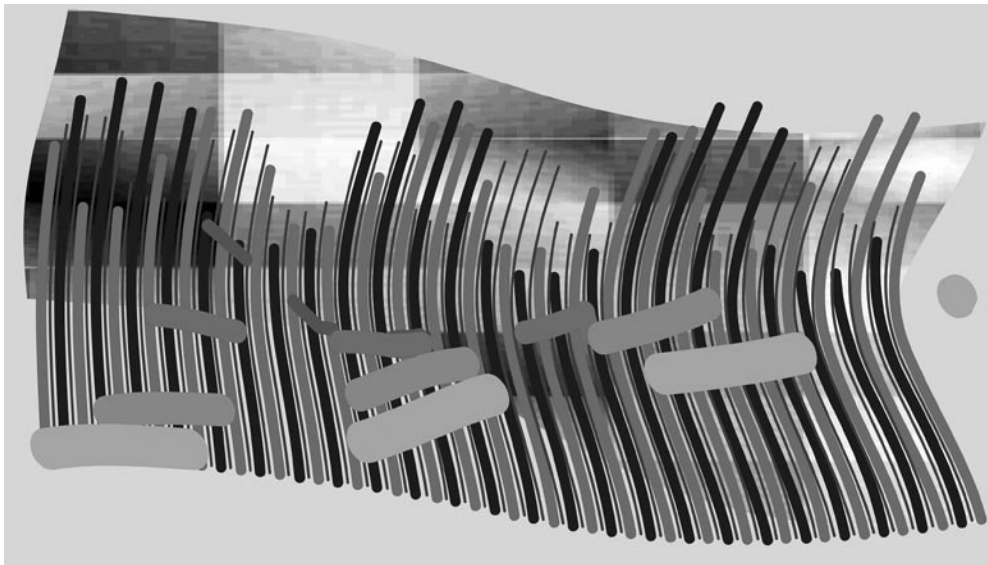
¹⁶ A Heidelbergi Káté jelentkezése, története és kiadásai Magyarországon a XVI. és XVII. században. Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház négyszáz éves történetéből, szerkeszti Dr. Bartha Tibor, I. köt. Budapest, 1965. 17-91. o.; Méliusz Péter művei – Könyvészeti és tartalmi áttekintés, különös figyelemmel most felfedezett műveire s a forráskutatási feladatokra. A Második Helvét Hitvallás Magyarországon és Méliusz életműve. *Studia et Acta Ecclesiastica*, II. köt. Szerkeszti Dr. Bartha Tibor, Budapest, 1966. 191-301. o.; Bevezetés a II. Helvét Hitvalláshoz. A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai, Budapest, 1954. 83-111. o. II. kiadás, Budapest, 1966. 83-111. o.; Két Honterus-mű variánsa = *Magyar Könyvszemle*, 78. évf. 1962. 217-221. o.; Hol jelent meg Szikszai Hollopcéus első Katekizmusa. (RMK. I. 371)? = *Magyar Könyvszemle*, 78. évf. 1962. 221-222. o.; Gálszécsi István énekeskönyvének második nagyrészt ismeretlen kiadása = *Magyar Könyvszemle*, 79. évf. 1963. 347-356. o.; Quellenforschungen zur ungarischen Reformationsliteratur, unter besonderer Berücksichtigung der Beziehungen zu Bullinger. Sonderabdr. aus „Zwingliana”. Bd. 12. Heft. 3. 1965. 191-206. o.; Geschichte und Bedeutung der zweiten Helvetischen Bekenntnisses in der osteuropäischen Ländern – Glauben und Bekennen. Vierhundert Jahre Confessio Helvetica Posterior. Beiträge zu

ihrer Geschichte und Theologie. Herausgegeben von Joachim Staedtke, Zürich, 1966. 109-202. o.; Heinrich Bullingeri Epistola ad Ecclesias Hungaricas Earumque Pastores Scripta. MDLI. (kétnyelvű kiadás) (A latin szövegeket gondozta, magyarra fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta. Előszó németül.) A Magyarországi Református Egyház jubileumi kiadványa, Budapest, 1969. 49. o.; Ugyanez németül: Heinrich Bullingers Sendcschreiben an die ungarischen Kirchen und Pastoren. 1551. Editio bullinguis, Budapest, 1968. 55 o.; Bullinger Henrik a Második Helvét Hitvallás szerzője 1504-1575. Jubileumi Képes Kalendárium, Budapest, 1967. 45-50. o.; Ismeretlen Méliusz-nyomatvány Genfben = Magyar Könyvszemle, 1966. 366-376. o. (különlenyomat is); Mikor jelent meg az antitrinitarizmus a Dunamelléken? = Református Egyház, XIX. évf. 1967. 12-15. o.; Bullingers Bedeutung für das östliche Europe. Ein Forschungsbericht. Reformation 1517-1967. Wittenberger Vorträge. Herg. von Ernst Kähler, Berlin, 1968. 84-119. o.; Károlyi Gáspár és esperestársai levele Béza Tódorhoz = Református Egyház, XX. évf. 1968. 255-256. o.

¹⁷ Lásd Victor Jánosról az 1. sz., Kiss Ernőről a 3. sz. jegyzetet. Továbbá: A tudomány és szív embere. Enyedy Andorról = Református Egyház, XVIII. évf. 1966. 196-198. o. – A tanítvány emlékezése Dr. Szabó Zoltánra = Református Egyház, XVII. évf. 1965. 104-105. o.

¹⁸ Lásd a „Doctor mellifluus” című tanulmányt, 7. sz. jegyzet.

Rep.112 (PC-graf. 15x27 cm, 1999)